

Лекція 6

Тема лекції: «Особливий карантинний режим»

План лекції

1. Поняття «ареал», «вогнище», «захисна зона».
2. Система заходів попередження розповсюдження карантинних об'єктів.
3. Порядок запровадження та зняття особливого карантинного режиму.
4. Планування та організація карантинних заходів.

Література

Мовчан О. М., Устінов І. Д. Карантинні шкідливі організми. Київ : Світ, 2000. 197 с.

Вигера С. М., Ключевич М. М., Ковальчук Р. Л. Холізм наук і освіти про здоров'я природи, якість харчових ресурсів, технології та їжу. Наукові аспекти збереження та відновлення природних ресурсів в умовах сучасного розвитку суспільства : Наукова монографія. Рига, Латвія : “Baltija Publishing”, 2024. С. 561–572.

Ключевич М. М., Вигера С. М., Ковальчук Р. Л. Сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку органічного виробництва фітопродукції в Україні. Moderní aspekty vědy: XLIX. Díl mezinárodní kolektivní monografie / Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o.. Česká republika: Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o., 2024. P. 147– 156.

Вигера С. М., Ключевич М. М., Ковальчук Р. Л. Обґрунтування новітньої методології забезпечення здоров'я фітоценозів. Moderní aspekty vědy: XLVII. Díl mezinárodní kolektivní monografie / Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o.. Česká republika: Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o., 2024. P. 166–175.

Курс лекцій з навчальної дисципліни «Зовнішній і внутрішній карантин» для студентів ОС «Магістр» спеціальності 202 «Захист і карантин рослин» галузі знань 20 «Аграрні науки та продовольство» / [Гурманчук О. В., Плотницька Н. М., Невмержицька О. М.]. Житомир, ПНУ. 2022. 93 с.

Барановський М.М., Устінов І.Д., Мовчан О.О. Рекомендації з ідентифікації та захисту рослин від адвентивних видів трипсів в умовах закритого ґрунту України. Біла Церква, 2000. 37с.

Станкевич С. В., Леженіна І. П., Мєшкова В. Л. Лісова ентомологія: назви основних шкідників лісових насаджень. Вид. 2-ге, перероб. і доп.. Житомир: Видавництво «Рута», 2023. 136.

Зміст лекції

1. Поняття «ареал», «вогнище», «захисна зона».

"Карантинне вогнище" або "вогнище зараження карантинним об'єктом" - одне з головних понять в карантині рослин.

Саме слово "вогнище" - багатозначне. Як науковий, галузевий термін воно повинно мати чіткі і науково обґрунтовані межі застосування. Тому краще використовувати поняття "карантинне вогнище", або "вогнище зараження карантинним об'єктом".

В методичній санітарії "вогнище" - це територія, на якій присутні хворі інфекційним захворюванням або присутні носії інфекції. В карантині рослин (див. ГОСТ 20562-75) - це територія, на якій здійснюються заходи по локалізації та ліквідації "карантинного об'єкту".

У зв'язку з тим, що біологічні особливості розвитку кожного окремого карантинного об'єкту різні, визначення цього поняття стосовно кожного з них також відрізняється і конкретизується в окремих інструкціях.

До поняття "карантинне вогнище" необхідно підходити, маючи на меті його локалізацію і ліквідацію. Однак цього недостатньо, тому що необхідно при виявленні того чи іншого об'єкту перш за все визначити: чи вогнище це, чи можливо його ліквідувати, чи ізольоване воно?

Необхідно також визначити час виявлення вегетаційний період, проаналізувати ландшафтно-природні особливості місцевості, близькість населених пунктів, транспортних шляхів, сховищ, технологіє вирощування культур, засоби перевезення вантажу, переробки або зберігання продукції. Але в першу чергу треба знати біологічні особливості розвитку шкідника, його рослин-господаря, кормові рослини, фактори, які стримують або перешкоджають його розвитку, а також методи виявлення та заходи знищення. Чим менш достовірні методи виявлення об'єкту і слабші заходи його знищення, тим більша територія повинна бути відведена під вогнище і поставлена під карантин. Таким чином, **карантинне вогнище** - це ізольована (локальна) територія, на якій присутній карантинний об'єкт, помічений чи непомічений, це локальна територія, на якій виявлений карантинний об'єкт плюс ще територія, на якій він залишився поміченим, невиявленим.

При більш точніших методах виявлення (феромонні пастки, ґрунтові проби) цю територію можна не плюсувати. При цьому вогнищем може бути територія в радіусі дії пастки. Слід відмітити, що присутність карантинного об'єкту визначається і тоді, коли він виявлений, але ще не завдає шкоди, але може з цієї території розповсюдитись на незаймані ним. Тому незалежно від кількості виявлених особин карантин повинен бути накладений в рік його виявлення.

У зв'язку з тим, що межі вогнища рухомі, а діяльність людини, сили природи, особливість ландшафту будуть постійно сприяти розселенню карантинного об'єкту, тому навколо вогнища встановлюється *захисна* або *гарантійна зона*. На цій території проводяться профілактичні заходи з метою локалізації і ліквідації вогнища.

Мінімальний розмір захисної зони встановлюється на відстані від межі вогнища, яку може подолати карантинний об'єкт самостійно за одне покоління. Якщо об'єкт має декілька поколінь за сезон, то відповідно збільшують і захисну зону. При цьому враховується наявність природних перешкод або сприятливих умов до його переміщення, це можуть бути гори, водоймища, пустелі, річки; враховуються також особливості агротехніки та інше. Вогнище разом з захисною зоною буде складати територію під карантинном або карантинну зону.

Згідно з законом "Про карантин рослин" карантинна зона — це територія, на якій встановлено особливий карантинний режим у зв'язку з виявленням карантинного об'єкту" (стаття 1).

Розмір захисної зони, також як і території під карантинном або карантинної зони визначається для кожного випадку та карантинного об'єкту по-різному, залежно від вищевикладених умов. Вона повинна бути така, щоб забезпечити ефективне (біологічне і економічне) проведення ліквідаційних і локалізаційних заходів.

Порядок введення особливого карантинного режиму викладений у законі "Про карантин рослин" (стаття 8):

"Територія особливого карантинного режиму встановлюється в межах населеного пункту, району, декількох районів, області відповідним органом місцевого чи регіонального самоврядування, місцевим органом державної виконавчої влади, а в межах декількох областей -Кабінетом міністрів України".

Частіш за все доцільно накладати карантин на усе господарство (з його відділеннями), тому що внутрішньогосподарські зв'язки сприятимуть розселенню шкідливого карантинного організму. Можливий і такий варіант, при якому вогнище може бути розташоване так, що карантин необхідно накладати і на сусідні господарства, тому що одне господарство має вогнище карантинного об'єкту, а частина угідь іншого потрапляє в захисну зону. Від того як, з якою точністю буде визначена захисна зона, а також безпосередньо саме вогнище, залежить ефективність карантинних заходів.

Для більшості карантинних об'єктів дальність їхнього самостійного розселення вивчена недостатньо, а розселення їх за допомогою сил природи урахувати важко або практично неможливо.

Різноманітність і одночасність дії причин, які впливають на пасивне розселення, створюють труднощі у визначенні сумарної дальності переміщення карантинного об'єкту, що впливає на визначення розміру вогнища та території під карантинном. Так, для раку картоплі просторова зона ізоляції від його вогнищ була колись і 50 км, і 20 км, і навіть 0,5 км. Така відстань нічим не обґрунтована, просто це різні ступені підстрахування, але вона в карантині потрібна. Тому частіше для визначення розміру вогнища і захисної зони спеціаліст користується інструкцією, так що все залежить від його компетенції та визначається мірою його відповідальності.

Визначити остаточно межі вогнища і накласти карантин можна в тому випадку, якщо проведені обстеження всього господарства і суміжних з ним

територій. Тільки після цього розробляються карантинні заходи. Необхідно враховувати, що виявлення карантинного об'єкту, особливо первинних вогнищ, потребує і застосування жорстких карантинних заходів, тобто: можливі радикальні знищення заражених рослин, заборона або обмеження вивозу підкарантинного матеріалу та інші. Так свого часу було при виявленні перших вогнищ каліфорнійської щитівки, а потім і картопляної молі в Криму, перших вогнищ колорадського жука у Львівській області, американського білого метелика в Закарпатській області тощо. Це все потребувало одразу додаткових трудових та матеріально-технічних витрат, що мало соціальні, економічні і екологічні наслідки. Тому необхідно перш за все чітко з'ясувати - яка карантинна обстановка, врахувати усі обставини, а потім розпочати знищувальні заходи та інші обмеження. При цьому необхідно розібратись - що таке зони поширення карантинного об'єкту, як їх визначати і які заходи необхідно розробляти і проводити в кожній зоні.

2. Тому необхідно визначитися, що таке "ареал" взагалі, "ареал карантинного об'єкту" зокрема, що таке "фактичні і потенційні ареали", а також "зони шкідливості", "зони приживленості".

Ще ботанік А. М. Толмачов (1862) визначив що "ареал - це частина земної поверхні (або акваторії), в межах якої зустрічається даний вид або група рослин. Ареал виду об'єднує усі конкретні місця знаходження його, тобто усі точки земної поверхні, де цей вид знайдений. Ступінь заселеності ареалу особинами одного виду може бути різна". У словнику біологічних термінів: "ареал - це область заселення виду, роду або іншої таксономічної категорії тварин і рослин".

Ареал виду, як і його межі - поняття умовні і історично рухомі. Ареал, який формується природним шляхом, частіше всього носить цілісний характер. При втручанні людини формуються розірвані вогнища (вплив транспорту, розширення міжнародних зв'язків і т.п), які можуть бути віддалені одне від одного на значну відстань. Це характерно для ареалів карантинних об'єктів. Прикладом *можуть бути карантинні об'єкти, обмежено розповсюджені в Україні (див. Перелік).*

"Ареал карантинного об'єкту - це територія, яка заселена карантинним об'єктом".

"Потенційний ареал карантинного об'єкту - територія можливого заселення карантинним об'єктом, на якій проводяться заходи по попередженню його проникнення" (ГОСТ 20562-75).

У той же час, коли людина, яка з вантажним транспортом та іншим шляхом здійснює переміщення об'єкту на значну відстань від його природнього місцезнаходження, то на новому місці одразу його акліматизування може не бути, навіть на території його потенційного ареалу. Але якщо його переміщення відбувається природньо, поступово він приживлюється. Перешкодами деякий час можуть бути - різниця в довжині дня інші кормові рослини, особливості сівозміни та інші.

Ця різниця в швидкості адаптації залежно від засобу переміщення може

бути використана при регулюванні перевезень підкарантинних вантажів. У цьому зв'язку знання фактичних і потенційних ареалів шкідливих організмів рослин мають значення при розробці переліків карантинних об'єктів, визначенні зон можливої приживлюваності, а також районування карантинних заходів і визначення їх економічної ефективності.

У потенційному ареалі є зона потенційної шкідливості, необхідна для розробки переліку, правил перевезення, визначення економічної ефективності карантинних заходів. У деяких випадках цю зону можна визначити, враховуючи інтенсивність промислового виробництва ураженої культури. .

У потенційному і фактичному ареалі можна виділити зону, сприятливу для приживлюваності, і зону утрудненої приживлюваності для кожного об'єкту. За межами цих зон існуватиме територія (зона), де акліматизація неможлива. Це важлива обставина для вирішення карантинних проблем при перевезенні рослинної продукції.

2. Мета карантину - повна ізоляція осередку ураження і ліквідація в ньому інфекційних захворювань, що виникли. Карантин може оголошуватися з метою попередження інфекційних захворювань, коли збудник не встановлений, але маються характерні ознаки захворювання.

За оголошення карантину проводяться наступні заходи:

1. На зовнішніх межах зони карантину встановлюється охорона, організується комендантська служба і патрулювання.

2. В населених пунктах і на об'єктах організується місцева (внутрішня) комендантська служба, здійснюється охорона інфекційних ізоляторів і лікарень, контрольно-передавальних пунктів тощо.

3. Із районів карантину вихід людей, вивіз тварин та майна забороняється. Виїзд на заражену територію дозволяється начальниками цивільної оборони лише спеціальним формуванням і видам транспорту.

4. Транзитний проїзд транспорту через осередки ураження забороняється (винятком може бути лише залізничний транспорт).

5. Об'єкти господарської діяльності, що продовжують свою діяльність, переходять на особливий режим роботи, із суворим дотриманням протиепідемічних вимог. Робітники зміни розподіляються на окремі групи (якомога меншими за складом), контакт між ними скорочується до мінімуму. Харчування і відпочинок робітників і службовців організується за групами у спеціально відведених для цього приміщеннях. Припиняється робота всіх навчальних закладів, видовищних закладів, ринків і базарів.

6. Населення в зоні карантину розподіляється на дрібні групи (так звана дрібна карантинізація); йому не дозволяється без крайньої потреби виходити із своїх будинків або квартир. Продукти харчування, вода і предмети першої необхідності доставляються спеціальними командами. При необхідності виконання термінових робіт поза будівлею люди повинні бути обов'язково у засобах індивідуального захисту.

7. Робота магазинів, майстерень, побутових установ може бути відновлена лише після встановлення виду застосованих збудників, виявлення

епідеміологічної ситуації у тому випадку, коли не потребується строгих режимних заходів одразу ж після закінчення дезінфекції зовнішнього середовища і санітарної обробки населення.

Обсервація – режимні і обмежувальні заходи, які передбачають разом з посиленням медичного і ветеринарного нагляду і проведення протиепідемічних, лікувальних, профілактичних, ветеринарних і санітарних заходів, обмеження пересування і переміщення людей або сільськогосподарських тварин в усіх прилеглих з зоною карантину адміністративно-територіальних утвореннях, які створюють зону обсервації. поширення інфекційних захворювань.

Мета її - попередження розповсюдження інфекційних захворювань. Для цього здійснюються, власне, ті ж лікувально-профілактичні заходи, що і при карантині, але за умов обсервації ізоляційно-обмежувальні заходи є менш суворими. Зокрема, вихід населення із зараженої зони не забороняється, а обмежується і допускаються за умови обов'язкового проведення профілактичних заходів. У меншій мірі обмежується спілкування населення всередині осередку.

3. Порядок запровадження та зняття особливого карантинного режиму.

У разі виявлення карантинних організмів на території України карантинний режим запроваджується: у межах декількох областей Кабінетом Міністрів України за поданням Головного державного інспектора з карантину рослин України; на території Автономної Республіки Крим, областей, декількох районів, району, населеного пункту чи території окремого господарства - відповідно Радою міністрів Автономної Республіки Крим, місцевою державною адміністрацією за поданням відповідно головних державних інспекторів з карантину рослин чи державних інспекторів з карантину рослин.

Карантинний режим запроваджується протягом доби з моменту виявлення карантинного організму.

Орган, що приймає рішення про запровадження або скасування карантинного режиму, протягом доби повідомляє осіб, що розташовані, перебувають або проживають у регульованій зоні.

У рішенні про запровадження карантинного режиму обов'язково зазначається таке:

- обставини, що спричинили запровадження карантинного режиму, включаючи ідентифікацію конкретного карантинного організму;
- межі карантинної та регульованої зон, у яких запроваджується карантинний режим;
- час, з якого запроваджується карантинний режим;
- фітосанітарні заходи, що здійснюються в карантинній зоні, та органи, що їх здійснюють.

Карантинний режим скасовується органом, що прийняв рішення про його запровадження, за поданням відповідних головних державних

інспекторів з карантину рослин або державних інспекторів з карантину рослин.

У рішенні про скасування карантинного режиму обов'язково зазначаються: обставини, що спричинили скасування карантинного режиму; час, з якого скасовується карантинний режим.

4. Планування та організація карантинних заходів

Фітосанітарні заходи, що застосовуються у карантинній і регульованій зоні.

На підставі та в порядку, встановлених законом, у карантинних і регульованих зонах здійснюються такі спеціальні заходи:

інспектування та фітосанітарна експертиза об'єктів регулювання; здійснення контролю за проведенням локалізації та ліквідації карантинних організмів особами;

заборона вивезення з карантинних та регульованих зон заражених карантинними організмами об'єктів регулювання;

фумігація (знезараження) об'єктів регулювання;

технічна переробка об'єктів регулювання, заражених карантинними організмами.

Рослини, продукти рослинного походження та інші об'єкти регулювання, заражені карантинними організмами, які неможливо знезаразити або направити на технічну переробку, підлягають знищенню в порядку, встановленому законом.

Місцеві державні адміністрації, власники (уповноважені ними органи) морських і річкових портів (пристаней), залізничних станцій, аеропортів (аеродромів), підприємств поштової зв'язки, автовокзалів (автостанцій), посадові особи митниць та пунктів пропуску на державному кордоні України, на автомобільних шляхах сполучення повинні сприяти державним інспекторам з карантину рослин у здійсненні карантинних заходів.

Відшкодування збитків, що заподіяні внаслідок неправомірних дій органів та посадових осіб, які забезпечують виконання карантинних заходів, здійснюється відповідно до закону.

Питання для самоконтролю

1. Значення та порядок визначення ареалу карантинного організму.
2. Методи визначення вогнища карантинного організму.
3. Поняття та значення вогнища карантинного організму.
4. Поняття про захисну зону.
5. Методи визначення розмірів захисної зони.
6. Види заходів щодо обмеження розповсюдження карантинних організмів.
7. Підстави для запровадження особливого карантинного режиму.
8. Поняття та умови особливого карантинного режиму.
9. Умови зняття особливого карантинного режиму.

10. Види карантинних заходів.
11. Умови вибору карантинних заходів.
12. Порядок запровадження карантинних заходів.